

Odgoj djece jedinaca u obitelji

Sečić, Ena

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:509753>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-22**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Preddiplomski studij mađarskog jezika i književnosti i pedagogije

Ena Sečić

Odgojni pristup djetetu jedincu u obitelji

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Mirko Lukaš

Osijek, 2022.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za pedagogiju
Preddiplomski studij mađarskog jezika i književnosti i pedagogije

Ena Sečić

Odgojni pristup djetetu jedincu u obitelji

Završni rad

Područje društvenih znanosti, polje pedagogija, grana obiteljska pedagogija

Mentor: izv. prof. dr. sc. Mirko Lukaš

Osijek, 2022.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 30. 8. 2022.

Eva Sečić, 0122232537

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

Uvod.....	1
1. Uloga obitelji u razvoju djeteta.....	2
2. Karakteristike djeteta jedinca.....	4
2.1. Pozitivne karakteristike djeteta jedinca.....	4
2.2. Negativne karakteristike djeteta jedinca.....	6
3. Odgojni pristup jedincu.....	9
3.1. Poteškoće u odgoju jedinaca.....	13
4. Sprječavanje nepoželjnih oblika ponašanja jedinaca.....	17
Zaključak.....	20
Literatura.....	21

Sažetak

Zastupljenost obitelji s jednim djetetom sve više raste. Najčešći razlozi za samo jedno dijete su materijalni ili hedonistički. Jedinac kao jedino dijete u obitelji dobiva svu pažnju svojih roditelja, baka i djedova. Roditelji utječu na socijalni, emocionalni i intelektualni razvoj djeteta. Jedinac se nalazi u središtu pažnje svoje obitelji i zbog toga može usvojiti različite negativne karakteristike kao što su: sebičnost, asocijalnost i razmaženost. U odnosu na drugu djecu koja imaju braću ili sestre jedinci su više u kontaktu sa starijim osobama i zbog toga imaju razvijeniji vokabular, više mogućnosti za otkrivanje svojih potencijala i materijalnih pogodnosti. Zbog okruženosti odraslima jedinci vrlo brzo počinju i razmišljati kao odrasli. Ovisno o roditeljskom odgojnom pristupu, jedincac može postati napredniji od svojih vršnjaka i natjecateljski nastrojen jer misli kako svojim roditeljima duguje uspjeh, što za rezultat ima veliku ambicioznost i težnju perfekcionizmu. Važno je da roditelji samo s jednim djetetom objasne svom jedincu da nepodijeljenu roditeljsku ljubav i pažnju ne treba iskorištavati za ispunjavanje svojih hirova. Stoga roditelji moraju jasno postaviti granice u odgoju i odrediti što je djetetu dopušteno, a što nije.

Ključne riječi: jedincac, obitelj, odgojni pristup, prednosti i nedostaci, roditelji

Uvod

Obitelj se definira kao primarna društvena skupina u kojoj se ostvaruju procesi socijalizacije i odgoja djece i čija je osobitost sustavna briga za odgoj i u toj je zadaći nezamjenjiva, a pristupajući joj s pedagoškog gledišta možemo ju definirati kao „odgojnu zajednicu roditelja i djece, zasnovanu na emocijama ljubavi i privlačenja, karakteriziranu zajedničkim stanovanjem i ekonomskom kooperacijom članova“ (Rosić, 2005, 82). Obitelj predstavlja organiziranu, relativno trajnu, reproduktivnu društvenu cjelinu s ograničeno promjenjivim obrascima ponašanja vezanim uz uloge, strukturu i način djelovanja (Janković, 2004, 95). Obitelji djeluju kao posve novi, zaseban entitet¹ sa svojim pravilima funkcioniranja tijekom relativno dugog vremenskog razdoblja, od trenutka nastanka do završetka ustaljenog ciklusa.

Drugi čimbenik u ovom radu je odgoj kojim se prenose iskustva starijih generacija na mlađe, kako bi ga one koristile, mijenjale, usavršavale i stvarale nova iskustva, a rezultat odgojnog procesa je odgojen čovjek (Ćatić i Stevanović, 2003, 84). Učinkovitost odgojnog djelovanja ovisi o odnosima koji vladaju među roditeljima, zrelosti roditelja, stilu odgoja, ozračju u obitelji, obiteljskoj ljubavi, autoritetu roditelja i pedagoškoj kulturi roditelja (Rosić, 2005, 136).

Iako bi se više djece trebalo očekivati u ekonomski bogatijim obiteljima, posljednja dva, tri desetljeća dolazi do smanjivanja broja članova u obiteljima s visokom naobrazbom, (Stevanović, 2000). Razlozi zbog kojih se partneri odlučuju da neće imati djecu mogu biti ekonomski, zdravstveni, hedonistički ili strah od trudnoće i rađanja. „Društvo i pronatalitetna politika ovakve obitelji ne smatraju reproduktivno učinkovitima.“ (Đuranović i Klasnić, 2020, 100).

Razlozi zbog kojih se roditelji odlučuju za jedino dijete mogu biti afektivni. Što podrazumijeva da ovi roditelji imaju želju pružiti maksimalnu ljubav jednoj jednoj osobi ili mehanizmom projekcije žele priskrbiti djetetu mogućnosti koje oni sami nisu imali u svom djetinjstvu (Z. i V. Gruden, prema Stevanović, 2000, 510). Sljedeći razlozi za ovu odluku mogu biti karijere i samoostvarenja roditelja koji se mogu odlučiti za manji broj djece u obitelji (Relja, 2020, 41). Razlog za samo jedno dijete može biti i stupanje majke u radni odnos, porast želje za materijalnim standardima i udobnošću jer obitelj s jednim djetetom ima materijalnih prednosti (Teleki, 1979, 546). Kao primjeri prednosti navode se i hrana, odijevanje i veća prilika za školovanje (Winnicott, 1983, prema Stevanović, 2000, 513).

¹ entitet; cjelina nečeg što postoji

1. Uloga obitelji u razvoju djeteta

Obiteljski odgoj je prvi utjecaj u životu djeteta i temelj svakog drugog odgojnog utjecaja (Stevanović, 2000, 373). Obitelj je najvažnija škola života u kojoj dijete stječe prva znanja, vještine, umijeća i navike. Obitelj je temeljna i promjenjiva društvena skupina (Rosić i Zloković, 2002, 34). Moderna obitelj vidi dijete kao „naivno biće s potrebom za roditeljskom zaštitom i sigurnošću“ (Elkind, prema Ljubetić, 2007, 13). U obitelji se ostvaruju prvi socijalni dodiri i životna iskustva. Ulogu obitelji u odgoju djece društvo nikada neće moći preuzeti jer je obitelj dio čovjeka, a on dio nje od rođenja (Rosić, 2005, 80). „Dominantno obilježje suvremenog odgoja treba biti prožeto i usmjereno k izgrađivanju slobodne, samostalne i stvaralački usmjerene mlade ličnosti.“ (Stevanović, 2000, 373). Bez odgojnog cilja, odgoj ne bi bio moguć. Cilj odgoja može biti usmjeren na različite dimenzije čovjekove ličnosti kao što su na primjer kognitivna, psihomotorička, socijalna, stvaralačka i druge. Ciljevi odgoja mogu se mijenjati ovisno o promjenama odnosa u društvu, napretku znanosti i novih tehnologija učenja. Ciljevi suvremenog doba usmjereni su na izgradnju tolerancije, uvažavanja tuđeg mišljenja, pluralističkih i alternativnih ideja, na ravnopravno dijalogiziranje, emancipaciju, autonomiju, upravljanje samim sobom, kritičnost i kreativnost (Ćatić i Stevanović, 2003, 72). Roditeljske odgojne vještine su vještine koje pomažu roditeljima u odgoju njihova djeteta, a to su roditeljska bezuvjetna ljubav, poštovanje u obitelji, moralne vrijednosti u obitelji, obiteljski razgovori (verbalna i neverbalna komunikacija) i aktivno slušanje (Relja, 2020, 44). Dijete se razvija u dinamici obiteljskog konteksta, ali isto tako na djetetove kompetencije, usvajanje kulturnih i socijalnih normi značajno utječu i njegovi vršnjaci i učitelji. Roditelji utječu na socijalni, emocionalni i intelektualni razvoj djeteta što je posljedica međusobnog odnosa roditelj - dijete (Rosić i Zloković, 2002, 38).

„Važno je za dijete, da li ono od svog najranijeg djetinjstva, dok još nije ni govorilo i ne razumije mnoge stvari, vidi kod porodičnih članova međusobno razumijevanje, slogu, ljubav, solidarnost i međusobno pomaganje, ili postoje odnosi u kojima nema ljubavi, poštovanja i povjerenja, iskrenosti ni pomaganja. Dijete prima sve, bilo to pozitivno ili negativno“ (Koritnik, 1958, 25).

Kvaliteta obiteljskog ozračja promatra se s pozicija četiri osnovna aspekta, a to su doživljaj vlastite vrijednosti pojedinog člana obitelji, obiteljske komunikacije, obiteljskih pravila i sustava te odnosa obitelji prema širem društvu (Satir, prema Ljubetić, 2007, 33).

Emocionalna i osobna stabilnost roditelja određuju atmosferu obiteljskog života jer sve što izaziva frustraciju i tjeskobu roditelja odražava se i na dijete (Cummings, 1957, 242). Obitelj može biti pogođena raznim vrstama stresa kao što su: osobni, bračni stres, stres izazvan roditeljskom ulogom i stres izazvan nedostatnom potporom okoline (Bašić i sur., prema Ljubetić, 2007, 51).

2. Karakteristike djeteta jedinca

Jedinac se definira kao jedino dijete u obitelji bez braće ili sestara. U obitelji je samo jedno dijete, bez obzira na postojanje mogućnosti da roditelji mogu imati još djece. Zastupljenosti obitelji s jednim djetetom sve više rastu. U srednjoj Europi gotovo je jedna trećina obitelji tog tipa (Teleki, 1979, 542). Jedino dijete u obitelji je bez konkurencije (Stevanović, 2000, 510) i to često postaje posljedica statusa kakvog su željeli roditelji (Z. i V. Gruden, prema Stevanović, 2000, 510).

2.1. Pozitivne karakteristike djeteta jedinca

Odrastanje unutar neizbježnih ograničenja i neospornog utjecaja roditelja u velikoj mjeri jedincu omogućuje pozitivni samorazvoj zbog načina na koji se njegove mogućnosti i njegove želje zadovoljavaju, a njegova postignuća obožavaju. Osim toga, jedinc se ne mora prilagođavati braći i sestrama, koji imaju svoje suprotstavljene želje, zbog kojih se mora pomaknuti, odstupiti ili određenu aktivnost odgoditi. Ovo dijete bez natjecanja istražuje i oblikuje svoj stav i tako oblikuje pogled na to što znači biti jedino dijete u obitelji. Jedinac ima neograničenu količinu vremena da učini ono što želi za sebe, a da mu nitko u toj odluci ne smeta. Budući da njeguje odnos sa samim sobom do kasnog djetinjstva navikao se na ogromnu količinu samokontrole u svom životu, koja podrazumijeva kontrolu vlastitih interesa (pa jedinc može slijediti ono što mu je važno), kontrolu ishoda svojih napora i kontrolu vlastitih ciljeva. Zbog naviknutosti na donošenje jednostranih odluka jedinc je naučio ograničiti društveni konformizam kako bi sačuvao vlastitu individualnost, ali se ipak može pojaviti problem posesivnosti koji otežava dogovaranje. Jedinici su dobri u organizaciji i izvršavanju svojih obaveza i neće lako skrenuti s puta nakon što su napravili plan ili uspostavili rutinu. Ali im može biti vrlo teško biti fleksibilan i prilagođavati se neočekivanim ili neželjenim promjenama jer im se to čini kao gubljenje kontrole. Jedinac promijene doživljava kao znak kaosa i nemogućnosti uspostavljanja reda u životu. Stoga jedincu konstantnost daje stabilnost. Glavni razlog odbijanja promjena je održavanje rutine. Isto tako, jedinci olako ne prihvaćaju promjene koje nisu sami pokrenuli (Pickhardt, 2008, 43). Činjenica je da djeca jedinci imaju više socijalnih kontakata i manje su usamljena od onih koji imaju braću i sestre (Đuranović i Klasnić, 2020, 100). Jedinici obično stvaraju kvalitetna

prijateljstva jer imaju tendenciju vrlo velike izbirljivosti u odabiru prijatelja. Oni trajne odnose cijene više od slučajnih poznanstava i zbog toga su više zainteresirani za uži krug prijatelja (Pickhardt, 2008, 65). Roditelji nastoje dječju osamljenost nadoknaditi pažnjom i brigom koje vode do popuštanja dječjim željama i prohtjevima. Posljedice toga su djeca koja se stalno nalaze u središtu pažnje, koja dobivenu pažnju izražavaju i osjećaju kao mjerilo ljubavi svojih roditelja (Koritnik, prema Stevanović, 2000, 511). Zbog nepodijeljene pažnje roditelja, jedinac postaje svjestan svog karaktera i sposobnosti iz povratnih informacija koje od njih dobiva. Roditeljsko pružanje pažnje otvara put jedincu za pokazivanje svega što može učiniti. Pažnja potiče niz karakteristika koje mogu negativno utjecati na djetetove odnose s drugim osobama i to ne samo u djetinjstvu, nego i mnogo kasnije, a može se reflektirati kao egoizam ili sebičnost. Budući da se jedinci tretiraju kao posebni oni se tako i osjećaju i misle da mogu učiniti sve što zamisle. Osjećaj posebnosti i ugode u komunikaciji sa starijim ljudima stvaraju im veliku prednost kao mladoj osobi koja se tek probija u svijet (Pickhardt, 2008, 20).

Prvorođeno dijete ili jedino dijete u obitelji je samostalnije, ambicioznije i višeg obrazovanja od mlađe djece u obitelji (Buljan Flander i Jelić Tuščić, 2018, prema Đuranović i Klasnić, 2020, 101). Roditelji sve svoje resurse mogu posvetiti djetetu jedincu čime se povećava vjerojatnost da će steći viši stupanj obrazovanja. Iskustvo češće interakcije s odraslima obično rezultira poboljšanim vokabularom (Falbo, 2020, 2 - 3). Djeca jedinci imaju mnogo sličnosti s onom djecom koja su najstarija u obiteljima s više djece. Jedinac u ranijoj dobi ima razvijeniji rječnik, a roditelji pokazuju veću zabrinutost oko njegovih razvojnih pitanja pa se postavljaju (pre)zaštitnički (Adler, 1984, 159).

U istraživanjima provedenim 1927. godine utvrđeno da su jedinci inteligentniji i da imaju manje ponašajnih problema u školi od djece koja nisu jedina (Falbo i Polit, 1986, 176). Na 2000 maloljetnih prijestupnika u Detroitu može se pronaći u pola manje jedinaca koji su prijestupnici za razliku od onih s braćom i sestrama. Malo je onih jedinaca koji krše zakon, koji imaju probušena ili tetovirana tijela i obojanu kosu (Cummings, 1957, 304 - 306). Kao adolescenti, jedinci imaju tendenciju biti relativno konzervativni, vezani su za pravila i neskloni su riziku, iako mogu ući u društvo s vršnjacima koji su iskusili ono što oni nikad ne bi učinili (Pickhardt, 2008, 121). U objavljenim rezultatima istraživanja o jedincima ističu se najčešće karakteristike: jedinci su iznadprosječno zdravi i vitalni, ulaze u školu kasnije i manje su redoviti od druge djece, prerano sazrijevaju, pokazuju sebičnost i osobnu naklonost. Najistaknutija osobina jedinaca je prkos, a najčešće navedena sebičnost (Bohannon, 1898, prema Cummings, 1957, 304). Gledano prema uspjehu jedinici su inteligentniji i motivacijom

nadmašuju svoje vršnjake s braćom i sestrama. Bolji su u samopoštovanju, odnosima s odraslima i u socijalnim kompetencijama (Xiao, Shen i Harris, 2020, 2). Zbog svoje lakoće slaganja s odraslima jedinci se mogu isticati u školi, nastoje se pridržavati školskih pravila i biti aktivni na nastavi (Pickhardt, 2008, 139 - 145). Pokazuje se da su jedinci napredniji u kognitivnoj, emocionalnoj i fizičkoj domeni. Pretpostavljalo se da prisutnost braće i sestara u obitelji ima utjecaj na društveni, emocionalni i intelektualni razvoj djeteta. Emocionalno inteligentno dijete je uspješno i dobro surađuje s drugima, poštuje sebe i druge. Emocionalna inteligencija podrazumijeva prepoznavanje vlastitih emocija, shvaćanje kako naše emocije utječu na naš rad i postupke, pravilno nošenje s emocijama (razvoj samokontrole), rješavanje problema uz kontrolu emocija, tolerancija na frustraciju dok se ne postigne zadani cilj, optimizam, empatija i nošenje s emocijama u društvenim situacijama. Jedinci mogu nadoknaditi nedostatak braće i sestara bliskom i čestom osobnom interakcijom s roditeljima (Riggio, 1999, 516). Odgađanjem zadovoljstva roditelji mogu stvoriti toleranciju na frustraciju i prihvaćanje odbijanja (Pickhardt, 2008, 72).

2.2. Negativne karakteristike djeteta jedinca

Jedinac se u obitelji može smatrati posebnim i osjećati kao izuzetak pa postoji mogućnost da se u takvoj situaciji jedan roditelj okrene protiv drugog u borbi za njegovu naklonost (Arlow, 1972, 511). Naglašava se kako su djeca jedinci egoisti, a razlog tomu su stalna ugađanja koja im omogućuju priliku razviti svoju egoističnu i narcisoidnu stranu. Jedinac se može pokazati kao slab i bojažljiv ili kao okrutan tiranin prema drugima uključujući i roditelje. Može reagirati pokazujući revolt², nadmoć, agresivnost, zbunjenost ili povučenost (izoliranost), teško se prilagođavajući društvu vršnjaka i aktivnostima u grupi (Stevanović, 2000, 510). Roditelji jedinaca vjeruju kako će se njih troje sami dobro zabaviti zbog čega jedinci gube kontakt s vršnjacima. Posljedice toga su situacije u kojima se jedinci ne znaju snalaziti sa zadirkivanjima koja im upućuju njihovi vršnjaci. Djeca s braćom i sestrama naučili su se nositi s tim i uvrijede ne shvaćaju uvijek previše osobno. Zadaća roditelja je naučiti dijete kako pravilno prihvatiti šalu kao i uvredu (Pickhardt, 2008, 35-37). Istaknute karakteristike jedinaca su osjetljivost, neodlučnost i pretjerana ovisnost (Cummings, 1957, 302). Pretjerano bliski kontakti s roditeljima dovode do poteškoća u stjecanju

² revolt; oštro otvoreno protivljenje, negodovanje

neovisnosti. Bliskost s roditeljima može ih dovesti do nedostatka hrabrosti, nespretnosti i prerane zrelosti. Jedinice se često ipak doživljava i kao razmažene, hirovite i vrlo škrte.

Činjenica je da dijete koje je jedinac nema priliku ostvariti jednake interakcije kao druga djeca u obitelji s dvoje ili više djece. Jedincima su sve igračke uvijek dostupne i ne moraju ih dijeliti s drugima, zbog toga jedinac ne mora odustajati od vlastitog zadovoljstva pa to često dovodi do narcizma, niske razine frustracije i većeg iščekivanja trenutnog zadovoljstva (Arlow, 1972, 511). Kvaliteta odnosa između roditelja i jedinaca može im stvarati poteškoće u pronalasku prijatelja jer se u interakciji s mnogim vršnjacima ponašaju kao društveno stariji i neujednačeni. Kada im je neugodno u skupini vršnjaka oni se drže na određenoj društvenoj distanci, ne pridružuju se i radije vrijeme provode sami. Njihovi bliski prijatelj često ovoj djeci postaju prerušeni brat ili sestra. U potrazi za prijateljima oni sebi pronalaze partnere koji su autonomniji i zreliji. Djevojke u pravilu odabiru par godina starije muškarce od njih jer su zainteresirane za ozbiljnu, a ne slučajnu vezu i za siguran, a ne nepouzdan odnos i stoga traže muškarce čija zrelost im se čini prikladnijom za suputnika. Isto se događa i kod dječaka. Ponekad će jedinac stupiti u brak s partnerom koji ima mnogo braće i sestara zbog želje da stekne veću obitelj koju ranije nije imao (Pickhardt, 2008, 65).

Jedinci postaju nesamostalni jer očekuju da će im drugi pomoći stalno tražeći potporu. Oni ne očekuju nikakve poteškoće u životu jer su im poteškoće uvijek s puta uklanjali drugi ljudi. Djeca jedinci čiji su roditelji previše oprezni osjećaju veći pritisak i odgovornost. Zbog toga, često imaju stav da je cijeli svijet u neprijateljskom odnosu prema njima. Jedinci odrastaju u strahu od života i teškoća koje ih očekuju bez vježbanja i bez iskustva jer se prema njima uvijek pristupalo tako da su osjetili samo pozitivne strane života. „Ona lako mogu doživjeti nesreću. Ponekad njihov život liči na parazite, koji samo uživaju, a drugi se za sve moraju brinuti“ (Adler, 1989, 159). Zbog pretjerane roditeljske brige i nedostatka mogućnosti za razvoj prilagodljivog ponašanja tijekom ranih godina života jedinci mogu biti skloni i delikvenciji. Dijete se prilagođava svakoj situaciji u skladu sa znanjem i iskustvom koje posjeduje i koje je stekao (Sutherland, prema Cummings, 1957, 304).

S pedagoškog stajališta djeca jedinci se teško odgajaju pa se teži tomu da ne budu razmaženi. Veliki broj djece jedinaca ima loš odnos s roditeljima i žale se na ne razumijevanje i prigovaranje radi njihove nezahvalnosti (Teleki, 1979, 547). Jedinice razmaze majke jer se boje kako bi ih mogle izgubiti pa djecu ne kontrolirano drže pod svojom zaštitom. Tako se razvija „kompleks majke“ koji se objašnjava kao držanje djeteta uz majku i tjeranje oca iz kruga obitelji (Adler, 1989, 354). Pretjerana zaštićenost djeteta dovodi do njegove ovisnosti i nedostatka sposobnosti (Charvat, 1930, prema Arlow, 1972, 509). Majka i bake se češće od

očeva natječu za ljubav djeteta koju pretjeranom brigom i popuštanjem žele kod dijeta osvojiti za sebe (Teleki, 1979, 549). Djeca jedinci često su u strahu da bi im se mogao roditi brat ili sestra. Oni uvijek žele biti i ostati u središtu pažnje što može uzrokovati poteškoće u kasnijem životu kada se jedinač više ne nalazi u takvom okruženju. Jedan od glavnih strahova jedinaca je odrastanje (Van Krevelen, 1949, prema Arlow, 1972, 530). Osim lošeg odnosa s roditeljima, negativna posljedica za dijete je da teško postaje dobar bračni partner jer želi biti u središtu svega, uvijek imati pravo i traži da ga svi iz obitelji služe (Teleki, 1979, 548). Jedinač odrasta bez potrebe za prilagođavanjem drugima i zbog toga može smatrati da je podrška zajedničkim potrebama partnerstva izazovna. U partnerskom odnosu osobe moraju ispuniti sljedeće uvjete: rasporediti vrijeme koje će provoditi zajedno i odvojeno, organizirati životni prostor, trošenje novca, preuzimanje društvenih obveza, stvaranje zajedničkih interesa i postavljanje ciljeva za budućnost. Jedan od razloga zašto jedinci ne vole dijeliti je potencijalni sukob koji može stvoriti uspostavljanje zajedničkog interesa i održavanje suradnje. Osim toga jedinci radije rade sami, jer tada mogu donositi vlastite odluke i ne moraju s drugima dijeliti zasluge za postignuća koja su ostvarili (Pickhardt, 2008, 166).

Ranija istraživanja pokazuju da su jedinci inteligentniji, društveniji ali i agresivniji. Jedinač provodi više vremena sa starijima i gubi priliku da stekne iskustvo igrajući se sa vršnjacima, posljedice toga su skromnije socijalne vještine i teško sklapanje prijateljstava (Kovačević, Nenadić, Sadu, 2015, 414). Kasnija istraživanja pokazuju kako jedinci mogu biti samovoljni, nedopadljivi i željni pažnje. Oni se promatraju kao osobe lišene iskustava koje pruža interakcija s braćom i sestrama što dovodi do smanjene sposobnosti komunikacije i suradnje s drugima i pristajanja na kompromise. Istraživači ih ipak karakteriziraju kao kompetitivne osobe i bolje vođe, a u slobodno vrijeme osobe koje se više bave individualnim sportovima i umjetničkim aktivnostima (Kovačević, Nenadić, Sadu, 2015, 414).

Samovolja je jedna od karakteristika jedinaca koja im omogućuje da iznose svoje želje i mišljenja i da posvećuju napore na postignuća svojih ciljeva do tvrdoglavih odlučnosti da se drže svojih vrijednosti bez obzira što drugi misle. Samovolja jedinaca uvelike pridonosi njihovoj individualnosti. S druge strane, kada nešto jako želi jedinač vjeruje da bi to trebao i dobiti u suprotnom može doći do osjećaja ljutnje i tuge (Pickhardt, 2008, 70). Jedinci su često sami ili s manjim brojem osoba te se kao posljedica toga pojavljuje sebičnost već od radnog djetinjstva jer je dijete vrlo rano usredotočeno samo na sebe (Teleki, 1979, 553). Kod jedinaca je prisutna visoka učestalost griženja noktiju, nemira i plakanja te zaštitnički nastrojen stav roditelja i nedostatak kontakata (Arlow, 1972, 509).

3. Odgojni pristup jedincu

Pod odgojem se podrazumijevaju svi utjecaji na razvoj ličnosti, a kod jedinaca se kao cilj ističe i odgojiti sposobno i spremno biće koje obavlja sve zadaće koje donosi njegov život (Teleki, 1979, 554). „Pretpostavke uspješnosti odgojnih metoda u obitelji jesu oblici ponašanja roditelja koji doprinose osjećaju zajedništva i sigurnosti djeteta, a oni su ljubav, povjerenje, poštovanje i razumijevanje“ (Relja, 2020, 49). Pozitivni odnosi unutar obitelji i prema djetetu se ostvaruju prihvatanjem djeteta sa svim njegovim dobrim i lošim osobinama, poštovanjem i uvažavanjem djeteta i drugih ljudi, priznavanjem i ispravljanjem pogrešaka. Postoje četiri stila roditeljstva: autoritativni roditelji (strogi, zahtjevni, disciplinu ostvaruju prijetnjama i kaznama, traže poslušnost i bezuvjetno pokoravanje), indiferentni roditelji (postavljaju malo zahtjeva i ograničenja, daju malo topline i podrške), permisivni roditelji (postavljaju malo granica, ali su brižni i pokazuju ljubav) i demokratični roditelji (određuju granice djetetu, brižni su, pokazuju ljubav i uvažavaju dječje potrebe) (Relja, 2020, 49). Jedinac kojeg odgajaju iznimno pažljivi roditelji odrasta u osobu koja u partnerstvu ili braku treba dovoljno prostora i vremena za očuvanje privatnosti. Izuzetno popustljivi roditelji mogu biti krivi za krajnje zanemarivanje kada je u pitanju postavljanje granica. Teško im je reći ne, a nakon što to učine, često se teško toga drže zbog nezadovoljstva djeteta (Pickhardt, 2008, 71).

Anarhičan odgoj definira se kao konkretan način odgoja u obitelji u kojemu roditelj – odgojitelj ne upotrebljava odgovarajuća sredstva, a dijete vodi prema cilju bez energičnosti i nezainteresirano. Anarhičan način odgoja karakterizira pomanjkanje pozitivne osjećajne povezanosti između djeteta i odgojitelja, neposjedovanje svrsishodnog odgoja i pomoći za razvoj ličnosti odgajanika. Anarhičnom stilu roditeljstva pripadaju roditelji koji maze svoje dijete jer im nedostaje zrela ljubav i određenost cilja odgoja. Dijete odgajano u takvom okruženju nema siguran oslonac za razvijanje stabilne ličnosti jer se lako navikne da vikom ili silom može uvijek ostvariti svoje želje. Zato će iz takvog odgoja izaći neurotični i asocijalni ljudi. U autokratskom stilu odgoja je naglasak na dječjoj potpunoj poslušnosti i čestom kažnjavanju. Posljedica takvog odgoja su asocijalna djeca koja mogu postati podla i otuđiti se od roditelja (Teleki, 1979, 554 - 555). Posesivni³ roditelji mogu na kraju izgubiti sina ili kćer jer su ih željeli zadržati samo za sebe. Posesivan odnos postaje kontrolirajući te dovodi do nedostatka poštovanja prema djetetovom zasebnom identitetu što može dovesti do toga da

³ posesivan; onaj koji je prožet potrebom za posjedovanjem

dijete ne može uspostaviti druge odnose niti trenutno niti u budućnosti (Pickhardt, 2008, 64). S druge strane demokratični roditelji upravljaju interesima djeteta, njegovim sposobnostima, zahtjevima i željama prema određenom cilju. Sredstvo demokratičnog odgoja je detaljno razrađeni program puna 24 sata (Teleki, 1979, 556). Kako bi spriječili jedinca da očekuje dominantan položaj u kasnijim odnosima, roditelji moraju potvrditi njegov status maloljetne osobe u obitelji. Demokratski tretman jedinaca povećava očekivanja jednakosti s odraslima. Oni moraju postaviti granice na izbore koje dopuštaju, posebno one koji su vezani za odrasle (Pickhardt, 2008, 74). Roditelji koji čvrstom rukom vode dijete najčešće reaguju na djetetovo ponašanje tako da samo sagledavaju moguće posljedice njegovog ponašanja. Zbog toga se razvoj bliskosti slabo razvija i kasnije se do njega teško stiže. Takav pristup može dovesti do toga da roditelji ne znaju što se događa u djetetovom životu pa informacije moraju dobivati od drugih (učitelja, roditelja) ili pretraživanjem sobe i džepova. Roditelj bi trebao biti promatrač i pomagač djetetu, a ne granica između djeteta i vanjskog svijeta. Za razliku od onih roditelja koji već imaju djecu, roditelji jedinaca su zabrinutiji i manje samouvjereni, više nervozni i manje opušteni (Milanović i sur., 2014). Važno je zapamtiti da su roditelji jedinaca oprezniji i konzervativniji jer ako roditeljima s više djece jedno dijete umre oni i dalje ostaju s drugom djecom i njihova roditeljska uloga se nastavlja dok s druge strane roditelji jedinaca gube cjelokupni identitet i ulogu roditelja. Jedna od velikih prednosti roditelja jedinaca je mogućnost njihovog nadzora nad detaljima. U obiteljima s više djece mnogo toga roditeljima može promaći. U svojoj se obitelji jedinač može osjećati kao da je stalno pod mikroskopom i ponekad poželjeti da postoji još jedno dijete u obitelji kako bi roditelji mogli usmjeriti svoju pažnju i negdje drugdje. Roditelji moraju imati na umu da iako jedinci vole imati puno pažnje, dolazi i razdoblje kada se javljaju granice, posebno u adolescenciji, u kojima se želja za privatnošću i društvenoj samostalnosti prirodno povećava. Budući da su odrastali s roditeljima koji žele znati sve, jedinci mogu postati vrlo zaštitnički nastrojeni prema svojoj privatnosti. Iako se roditeljsko odobravanje može osjećati kao ljubav, a roditeljska ljubav može pojačati snagu njihovog odobravanja, roditelji moraju pomoći jedincu da shvati da ljubav i odobravanje nisu isto. Kako bi uspješno obrazložili ovu razliku, roditelji mogu ukazati na to kako je ljubav bezuvjetna i trajna, dok je odobrenje uvjetno, privremeno i većinom zaslužno (Pickhardt, 2008, 174).

Poželjno je jedinca rano poslati u vrtić i uvesti ga u dječju organizaciju (Koritnik, 1958, 148). Bolji uspjeh jedinaca u životu moguće je omogućiti druženjem s vršnjacima i postavljanjem opreme za igru u svom dvorištu koja će privući drugu djecu iz susjedstva. Poželjno ih je poticati na grupne aktivnosti, na pohvale, velikodušnost i dijeljenje s drugima te

izbjegavati stalna ugađanja. Potrebno im je dati priliku za rad i preuzimanje odgovornosti jer to njihovi roditelji često čine umjesto njih. Jedinici lako uočavanju detalje jer su skloni tome da budu vrlo pažljivi i izbirljivi oko stvari koje rade. Roditeljska zabrinutost i zaštita povećavaju osjećaj odgovornosti kod jedinaca (Crowdert, 1948, prema Cummings, 1957, 304). Prevelika zaštita može narušiti samopouzdanje i povećati djetetove strahove. Primarna odgovornost roditelja trebala bi biti zaštita jedinog djeteta od roditeljskih strahova. Pretjerana zaštita može sprječavati dijete da se razvija na normalan način koji prirodno dolazi iz iskustva, pokušaja i pogrešaka te iz slobode da oni i sami nešto nauče. Umjesto da budu zaštitnički nastrojeni, roditelji bi trebali svom djetetu prenijeti znanje koje će mu pomoći u snalaženju i vrijednosti koje će pridonijeti u donošenju razumnih prosudbi. Roditelji se moraju usuditi dopustiti svom jedinom djetetu da riskira, prihvaćajući da je njegova ozljeda cijena učenja dok raste. Često se roditelji jedinaca boje da će donijeti pogrešne odluke za dijete i time mu nanijeti nenamjernu štetu ili ga izložiti pretjeranom riziku. Boje se da će jedina postati žrtva vlastitih impulzivnih odluka ili da će pasti pod utjecaj druge djece.

Kako bi roditelji ublažili preveliku pažnju usmjerenu na jedinca, poželjno je razlikovati konstruktivnu i destruktivnu brigu. Konstruktivna briga je odgovorna, proaktivna i ona koja štiti jedinca od rizika u životu pripremajući ga za suočavanje s onim što se može pojaviti. Koristeći konstruktivnu brigu, roditelji uče jedinca da stane i razmišlja unaprijed jer predomišljanje na mjestu često smanjuje količinu anksioznosti koju roditelji osjećaju i u mogućnosti su poslati svoje dijete u neko novo iskustvo podržano svojim samopouzdanjem i neopterećeno svojim strahovima. Destruktivna briga može dovesti do kompulzivnog pretjeranog roditeljstva u kojem roditelji izluđuju sebe i jedinca pretjeranom kontrolom. Kako bi to spriječili roditelji mogu pokušati svoje brige ograničiti na blisku budućnost, prekinuti pretjerano razmišljanje i otpustiti ono što se ne može kontrolirati. Zatvaranje djeteta neće spriječiti brigu. Jedini način za smanjenje brige je učiti dijete odgovornosti za vlastite postupke. Dokaz odgovornosti jedinaca je ono što gradi roditeljsko povjerenje (Pickhardt, 2008, 152).

Jedince treba naučiti kako da budu sami, a ne usamljeni. Kako bi se to postiglo potrebno je kod djeteta razvijati interese i vještine koje roditelji mogu i trebaju podržavati te ih poticati na kreativnost. Osim što ova djeca sama izmišljaju igre i pravila, ona često mogu imati i izmišljene prijatelje. Emocionalno ulaganje u zamišljene stvari može stvoriti neobičan osjećaj privrženosti osobnim stvarima koje mogu imati posebnu vrijednost za jedinca i stvarati vrstu voljenog društva.

Djeca jedinci su u prednosti jer puno vremena provode sami i uspostavljaju vezu od trajne koristi – primarno prijateljstvo sa samim sobom. Uspostavljanje tog odnosa stvara temelj samodostatnosti koji pridonosi samostalnosti jedinog djeteta, uživanju u samoći i afirmativnom odnosu prema samom sebi. Netko tko je dobro povezan sam sa sobom teži dobrom povezivanju s drugima jer ima povjerenja u osobu kakva jest i ono što može ponuditi. Ove osobe ne trebaju nekog drugog da im potvrdi njihovu vrijednost ili upotpuni njihove osjećaje. Jedinci nisu željni druženja s vršnjacima jer su već dobro povezani sa sobom i svojim roditeljima. Sposobnost jedinaca da se osjećaju ugodno sami sa sobom stvara društvenu stabilnost tijekom ranog i srednjeg adolescentskog razdoblja (otprilike u dobi od devet do petnaest godina) kada je pritisak vršnjaka prevelik za one koji ovise o prijateljima. Sigurna samoća stvara društvenu neovisnost. Kod roditelja jedinaca postoji jaka sklonost strahu da je njihovo dijete usamljeno, a time i zakinuto. Kada je dijete sretno zaokupljeno nekim pothvatom, na njegovo zadovoljstvo treba gledati kao na plus. Roditelji se ne smiju osjećati primorani biti njegov prijatelj u igri ili mu pronaći prijatelje (Pickhardt, 2008, 60). Ako se dijete odgaja da pozitivno doživljava svoju samosvijest ono će u kasnijoj dobi znati procijeniti svoje samopouzdanje. Dijete koje ne razvije tu sposobnost poistovjećivat će samog sebe s neuspjehom svaki puta kad ne ispuni svoje ciljeve. Za razvijanje samosvijesti potrebne su riječi pohvale i bezuvjetna ljubav (Juul, 2002). Samopouzdana djeca spremna su prihvatiti kritiku, uživati u društvu druge djece, pridržavati se pravila i pomagati drugoj djeci (Rosić i Zloković, 2002, 39). Roditelji trebaju dati djetetu osjećaj privatnosti i vlastitog identiteta kako bi se potaknula djetetova samosvjesnost.

Jedinci ne uživaju u sukobima s roditeljima i izbjegavaju sukobe s vršnjacima no kada dođe do sukoba ona znaju biti neugodna. Zbog nedostatka iskustva u odnosu s braćom i sestrama su nevjешti u konstruktivnom vođenju sukoba, nemaju dobre vještine za rješavanje sukoba i ne uče koristiti sukobe za stvaranje kompromisa i razumijevanja. U obiteljskim odnosima i prijateljstvima, sukob je proces u kojem se ljudi suočavaju i rješavaju neizbježne ljudske razlike u njihovim željama, percepcijama i uvjerenjima. Svrha sukoba je otvoriti raspravu o razlikama kako bi se povećalo međusobno razumijevanje, a ako je potrebno i pregovarati o promjenama, ustupcima ili kompromisima za koje se obje strane slažu da će im pomoći u daljnjem odnosu. Ako se konstruktivno vodi, sukob povećava intimnost i jedinstvo odnosa jer je to komunikativan i suradnički proces koji omogućuje da se razlike komentiraju i zajedno razrađuju. Nakon uspješnog razrješenja, strane se mogu osjećati bolje jer poznaju jedna drugu i tako bolje upoznate i sigurnije, čvršće su povezane, kao i nagodbom na koju su dogovorom pristale. Sukob je kompliciran jer uključuje slušanje, raspravu i pokušaj pomirenja

dva različita načina gledanja na ono što se dogodilo ili na ono što se treba dogoditi. Sukob može biti neugodan jer može postati emocionalan, stvarajući frustraciju kada nije moguće doći do razumijevanja i dogovora. Kako bi naučili svoje dijete ispravnom ponašanju u sukobu, roditelji trebaju naučiti jedinca da aktivno sluša druge, ne prekida ih dok govore, ne viče, ne prijeti i ne plače kada do sukoba dođe. Način na koji roditelji vode sukob s jedincima, posebno tijekom adolescencije, jedan je od glavnih iskustava za dijete. Promatranje rješavanja sukoba među roditeljima također može utjecati na način ponašanja u sukobu jedinaca. Roditelji jedinaca ne smiju ih uključivati u svoje bračne sukobe jer dijete podjednako voli oba roditelja i ne želi zauzimati stranu, iako su za razliku od druge djece, jedinci puno više uključeni u odluke vezane uz obiteljske planove (na primjer kupnju u kućanstvu i sl.) (Pickhardt, 2008, 20).

3.1. Poteškoće u odgoju jedinaca

Poteškoće u odgoju jedinaca mogu se pojaviti zbog toga što se dijete osjeća osamljenim jer mu nedostaje društvo druge djece (Koritnik, 1958, 147). Ni veličina obitelji, ni red rođenja, niti „samostalnost“ sama po sebi nije odrednica razvoja osobnosti. Jedinci imaju prednost u odnosu na one s braćom i sestrama jer njihovi roditelji imaju više vremena i više su motivirani za interakciju sa svojom djecom na načine koji potiču poželjan razvoj (Falbo i Polit, 1987, 310). Glavna opasnost kod odgoja jedinaca je maženje kao sudbonosna okolnost odgoja. Postupak maženja daje djetetu prednosti koje nije zaslužilo i koje mu ne pripadaju po njegovim zaslugama. Roditelji pretjerano obasipaju jedinca odjećom, igračkama i slatkišima, mjesto njega obavljaju određene poslove koje bi mogao i sam izvršavati, kao na primjer spremanje igračaka ili sobe. Roditelji se tako ponašaju iz razloga što žele uz sebe prikovati dijete te mu popuštaju i sve dozvoljavaju. Posljedice maženja su očekivanje jedinaca da ih svi služe, teško podnošenje neuspjeha, pokušaji iznuđivanja ljubavi na temelju tužbi o svojim poteškoćama te postajanje tereta sebi i drugima. Iz prevelike brige roditelja može se razviti neurotična ličnost jer se dijete odgaja s pretjeranim strahom, brigom i zalaganjem. Majke koje u takvim uvjetima odgajaju svog jedinca, ne puštaju ga samostalno niti na kraće vrijeme. Često takve majke i same žive u strahu ili fobiji. Obitelj ima zadaću da dijete učini društveno socijalnim bićem. U socijalizacijske zadatke obitelji ubrajaju se učenja osnovnog načina

vladanja koji odgovara kulturi kojoj dijete pripada, vježbanje ljudskih odnosa, interakcije, usvajanje i opažanje osnovnog kontakta s drugim čovjekom i učenje shema i uzora društvenog ophođenja. U slučaju neuspjeha u socijalizaciji dijete postaje asocijalno (Teleki, 1979, 551).

„Osnovne poteškoće u odgoju jedinaca sastoje se u tome što se takvo dijete osjeća osamljenim, nedostaje mu ono što je osnovno, a to je društvo druge djece. Djeca u porodici, braća i sestre, međusobno se pomažu. Ta pomoć potječe iz zajedničkih tajni, odanosti, izmjenjivanja iskustava međusobnog ravnopravnog povjerenja i sl. Djetetu jedincu nedostaje svijet iluzija, obogaćen zajedničkim životom sa sestrama i braćom.“ (Koritnik, prema Stevanović, 2000, 511)

Uzroci asocijalnosti mogu biti i štetne situacije koju su doživjeli, poput rastave braka, brutalnih scena u obitelji ili prečestih paničnih događaja. Uzrok može biti krivi način odgoja koji se očituje u pretjeranoj autoritativnosti, anarhičnosti⁴ ili u maženju. Zbog toga djeca gube dobar i osjećajan odnos s odgojiteljima te postaju nesposobni za uspostavljanje ispravnog kontakta s drugima. Konkretni uzroci neuspješnog uspostavljanja kontakta su manjak brige za dijete, zapuštenost djece, neumjereno obasipanje materijalnim sredstvima, dvojaki odgoj (velika razlika između roditeljskog i školskog odgoja) te maženje. Osim toga, pretjerana ljubav i zaštitnički stav mogu kočiti dijete u stjecanju životnih iskustava (Teleki, 1979, 552). Stalni pritisak na dijete da stvari „napravi dobro“⁵ može biti preveliko opterećenje za dijete zbog čega može doći do neusklađenosti obrazaca ponašanja prihvatljivih ili za obitelj ili za društvo (Cummings, 1957, 303). „Roditelji svu svoju brigu i ponos usmjeravaju prema uspjehu njihova jedinog djeteta, takvo je očekivanje od djeteta uglavnom pretjerano.“ (Teleki, 1979, 553). Relativno visoka očekivanja roditelja mogu motivirati djecu za postizanje boljih rezultata (Falbo i Polit, 1987, 319). Većina jedinaca je motivirana za uspjeh zbog želje da svoje roditelje učini ponosnima, zbog njihovog ulaganja vremena i resursa. Međutim, problematična strana postaje djetetov osjećaj neuspjeha i razočarenja zbog postavljenih nerealnih ciljeva koje nije samo u mogućnosti dostići. Prevelika želja za uspjehom može dovesti do perfekcionizma. Perfekcionista imaju razna iscrpljujuća uvjerenja, a neka od njih su: ne mogu sebi dopustiti neuspjeh, ne podnose kritiku, ne mogu priznati pogreške niti učiti iz njih, ne mogu prihvatiti stvaran život jer ga promatraju kao idealan i ne mogu pobjeći od stalnog straha kako neće uspjeti održati svoj besprijekoran rekord. Ambicija roditelja da

⁴ anarhičan; koji je bez vlasti, u neredu, kaotičan

⁵ „make good“: „napravi dobro“

odgoje „trofejno dijete“⁶ koje će ih učiniti ponosnima može stvoriti prevelik pritisak na jedinca što može dovesti do djetetove anksioznosti. Ambicioznosti jedinaca pojavljuju se kao posljedice visokih ciljeva. S druge strane visoki standardi uzrokuju visoke granice da i oni sami budu zahtjevni i da preuzimaju veliku odgovornost (Pickhardt, 2008, 147).

Sljedeća poteškoća u odgoju jedinaca je stalna okruženost odraslima. Posljedica toga je da ova djeca misle kako moraju živjeti i razmišljati kao odrasli. Zbog nemogućnosti života u zajednici s braćom i sestrama kao najbolje rješenje je provođenje što više vremena s vršnjacima.

„Veoma je rano djetetu potrebna igra s drugom djecom, da s njima podiže graju, da se prepire i izmiruje, da nauči davati i primati u grupu, da potiče druge, a drugi njega. (...) Jedinca treba veoma rano poslati u dječji vrtić, a kad počne pohađati školu, treba ga što prije uvesti u dječju organizaciju. Roditelji ga moraju postupno uvesti u društvo, jer se jedinac rado povlači, traži majčin skut i zaštitu oca.“ (Koritnik, 1958, 147 – 148, prema Stevanović, 2000, 512)

Gubitak koji djeca jedinci osjećaju je maleni broj prijatelja koje imaju u igri i nedostatak iskustva u odnosima sa starijom ili mlađom braćom i sestrama. U igri odraslih s djetetom gubi se prirodna ludost pa zbog toga jedinac naginje preranoj zrelosti i radije sluša i vodi razgovore s odraslima jer je za njega igra glupa (Winnicott, prema Stevanović, 2000, 513). „U današnjem vremenu dječja igra posebno djece osnovnoškolske dobi nije dovoljno poticajna od strane odraslih (igranje na zraku, penjanje, skakanje, hodanje, vožnja biciklom, grupne igre na zraku)“ (Relja, 2020, 42). U obitelji s jednim djetetom, odrasli trebaju biti odrasli i dopustiti djetetu da raste i prolazi sve životne faze kao i njegovi vršnjaci. Budući da dijete nema braću i sestre roditelji postaju djetetov jedini izvor obrazaca ponašanja i ono upija promatrane obrasce u svoju vlastitu osobnost. Jedinac stoga nauči vještine odraslih, ali mu kasnije nedostaju vještine iz djetinjstva (dijeljenje stvari s drugima, kako ispričati smiješnu priču, kako surađivati, kako se zauzeti za sebe, kako se boriti i pomiriti). Kako bi se to spriječilo ne treba jedinca prilagođavati životu s odraslima do stupnja da mu nedostaju formativna iskustva identificiranja i uklapanje s vršnjacima. Jedinac u društvu s vršnjacima sječe iskustvo suparništva među braćom i sestrama, s prijateljima i napušta središte pozornice što mu može pridonijeti u emocionalnom sazrijevanju. S druge strane, društvena prednost omogućuje ovom djetetu dobru pripremljenost za pregovore koje je usvojilo u svijetu odraslih. Dijete koje se ponaša prestaro za svoju dob može se naći izolirano od vršnjaka zbog toga što ih smatra nezrelima (Pickhardt, 2008, 64). Popularno je mišljenje da su jedinci u

⁶ „trophy child“: „trofejno dijete“

velikoj opasnosti od antisocijalnih tendencija kao što su na primjer napadi bijesa (Cummings, 1957, 304 - 306), a nedovoljno igre s prijateljima i nedostatak užitka u djetinjstvu mogu dovesti do „pretjeranog sanjarenja“⁷ (Arlow, 1972, 509).

Roditeljima jedinaca pritisak često stvara društvo koje očekuje da obitelj ima više od jednog djeteta. U takvim situacijama čini se kao da nije bitno je li dijete zdravo, sretno i društveno, a fokus se stavlja na to da dijete u obitelji treba imati brata ili sestru s kojim bi ono moglo odrastati. Roditelji često koriste izlike poput „Prestari smo.“⁸, „Ne možemo priuštiti više.“⁹ ili „Bog nam ne daje više.“¹⁰. Suzdržavaju se priznati da su zadovoljni s jedincem te da uživaju u svojoj obitelji i životu bez obzira na broj djece (Cummings, 1957, 242). Jedan od razloga zašto se roditelji zaustavljaju na jednom djetetu je taj što dijete ima niz problema u ranom djetinjstvu što smanjuje vjerojatnost da će roditelji imati više djece (Blake, prema Falbo, 2020, 2)

„Roditelji s jednim djetetom moraju računati na to da će pri odgoju imati mnogo nepredviđenih poteškoća i sam uspjeh odgoja manje je siguran u slučaju jedinice i jedinca nego kod djece s braćom, odnosno sa sestrama. Odgoj jedinca teži je zadatak i veći rizik.“
(Teleki, 1979, 557)

Roditeljsko neiskustvo je jedna od poteškoća u odgoju jedinaca. Ono se očituje u tjeskobnoj ili pretjeranoj reakciji na jedinca tijekom njihove adolescencije kada male probleme pretvaraju u velike. Strah od pogreške svojstven je njihovom roditeljstvu. Jedinici prihvaćaju način na koji roditelji vjeruju i rade stvari, uređuju ih ili djeluju u obiteljskom životu. Većinom su konzervativniji, konvencionalniji¹¹ i neskloni promjenama ustaljenog poretka u životu. Nepredvidljivost novih situacija povećava osjećaj ranjivosti i strah od moguće opasnosti. Anksiozna djeca snalaze se bolje kada se povećava predvidljivost svakodnevnog života. Konstantnost na koju se jedinac najviše oslanja je stabilnost obiteljskog funkcioniranja koju roditelji pažljivo stvaraju i svjesno održavaju. Roditeljski način života kod kuće predstavlja prostor koji jedinac nastoji poštovati uklapajući se u njega prihvaćajući uvjete koje su roditelji postavili. Iznimno konstantan odgoj može proizvesti dijete koje je netolerantno na promjene. Dijete može biti sklono zabrinutosti i drugim emocionalnim

⁷ excessive daydreaming: pretjerano sanjarenje

⁸ „We are too old.“: „Prestari smo.“

⁹ „We can't afford more.“: „Ne možemo priuštiti više.“

¹⁰ „God doesn't give us more.“: „Bog nam ne daje više.“

¹¹ konvencionalan: ustaljen, uobičajen, nemaštovit

uznemirenostima kada se dogodi promjena koja može imati negativan utjecaj na njihov život (Pickhardt, 2008, 46).

4. Sprječavanje nepoželjnih oblika ponašanja jedinaca

Egocentričnost se može spriječiti razvojem empatije i učenjem o potrebama drugih. Empatija se razvija odnosom roditelj – dijete. Roditelj vlastitim ponašanjem i iskazivanjem emocija prema drugima, sebi i djetetu omogućuje sposobnost razumijevanja odnosa prema drugima. Na razvoj empatije kod djeteta mogu utjecati topli odnosi u obitelji između roditelja (poštovanje, smirenost, pozitivan pogled na svijet), odnosi roditelja prema djetetu (dijete se ponaša prema drugima onako kako se roditelji ponašaju prema njemu), primjerenost sadržaja iz okoline (slikovnice, filmovi, mediji) jer agresivni sadržaji utječu na smanjenje mogućnosti doživljavanja emocija drugih (Relja, 2020, 46). Obitelj jedincu pruža osjećaj kao da se cijeli svemir vrti oko njega te oni teško prihvaćaju da je situacija drugačija. U ranom djetinjstvu nedostaje neposredna empatija prema drugima. Jedinca se mora naučiti da obraćaju pažnju na ono što im drugi govore. Iako roditelji uživaju u slušanju njihovog jedinog djeteta, moraju i njega naučiti kako treba slušati druge. Dijete koje stalno prekida odrasle i uvijek mora privući pažnju na sebe je dijete koje ne razmišlja dovoljno o drugima oko sebe. Ako odrasta s tim prioritetom, postaje razmaženo što se očituje u kasnijim odnosima. Jedan od ishoda egocentričnog djelovanja je projiciranje vlastitog iskustva na druge i reakcija na to uzrokujući tako da se drugi ljudi osjećaju neshvaćeno, odbačeno ili ignorirano. Važno je učiti jedince da su i drugi bitni. Ako roditelji kod malog djeteta njeguju „samo ja“ stav u adolescenciji će imati tinejdžera koji vlada domom. Kako bi se to izbjeglo roditelji trebaju razviti interes kojem se jedinci treba prilagoditi. Roditelji svoje dijete trebaju naučiti kako da posveti pažnju drugima, uzajamnosti i sklapanju kompromisa. Uzajamnost se uči kroz socijalizaciju – poukom, primjerom i interakcijom (Pickhardt, 2008, 28).

„Agresivno ponašanje je ono ponašanje kojemu je namjera nekome ili nečemu nanijeti štetu, neugodu, povredu ili pod svaku cijenu nametnuti vlastite ideje, rješenja, aktivnosti“ (Milanović i sur., 2014, 234). Na agresivno ponašanje djeteta mogu utjecati obiteljski život, vrtić, škola, prijatelji i socijalno okruženje. Sklonost agresivnosti najbolje se vidi od druge do četvrte godine pa je u tom razdoblju posebno važno dijete pozitivno usmjeravati.

Karakteristike razmaženog djeteta su osjetljivost, često mijenjanje raspoloženja, hirovitost, nemirnost i tvrdoglavost. Razmažena djeca drugoj djeci nameću svoju volju, a ako u tome ne uspiju ulaze u sukob, povlače se iz društva i postaju asocialna (Koritnik, 1958, 123). „Razmaženost je odnos u kojem prevladava pretjerana roditeljska briga, zaštitnički stav i pretjerana popustljivost prema djetetu.“ (Milanović i sur., 2014, 272). Roditelji kojima vlada dijete ispunjavaju svaku njegovu želju i na taj način žrtvuju kvalitetu svog života. Posljedice toga su frustracija i umor. Do razmaženosti dolazi ako roditelj radi sve umjesto djeteta, a to može dovesti do toga da druga djeca ne prihvaćaju njegovo ponašanje (dijete koje je uvijek u pravu, uvijek pobjednik). Kada dijete shvati da ne dobiva željenu pažnju i naklonost može reagirati agresijom, ljutnjom ili povlačenjem.

Roditelji jedincima poklanjaju i više nego što sebi mogu priuštiti i dopuštaju im više nego što bi trebali. Zbog toga mogu postati „strojevi“ za zadovoljavanje djetetovih potreba jer ne znaju bolje. Zbog želje da udovolje djetetu, straha od neodobravanja, nelagode zbog sukoba ili ekonomske ili druge nemogućnosti roditelji popuštaju čak i kada bi željeli odbiti i pristaju na stvari s kojima se ne slažu, govore da, kada žele reći ne i prihvaćaju ponašanje za koje znaju da je neprihvatljivo. Svi ovi izbori isključivo su u kontroli roditelja, a ne djeteta. Kako bi se spriječila kontrola djeteta nad roditeljima potrebno je postaviti ograničenja. Društveno ograničenje obuhvaća želju da dijete ima slobodu rasta, ali i emocionalne granice koje obuhvaćaju slušanje o djetetovim osjećajima i emocionalnu suzdržanost i materijalna ograničenja kojima pripada želja da se djetetu omogući sve, ali ponekad se dijete mora naučiti da može živjeti i bez određenih stvari u životu.

Postavljanje granica glavni je dio roditeljske discipline, a roditeljima jedinaca to može biti vrlo teško učiniti jer oni ne žele razočarati ili uznemiriti svoje dijete (Pickhardt, 2008, 72). U obiteljima s jednim djetetom roditelji, bake i djedovi obasipaju dijete ljubavlju i u svemu mu ugađaju. Kada dijete postane svjesno slabosti svoje okoline postaje razmaženo i nameće svoju volju. Kako bi se razmaženost djeteta spriječila potrebno je djetetu ukazati i na potrebe drugih, naviknuti ga na red, naučiti ga da se samo oblači, pere, drži svoje stvari u redu jer tako postaje disciplinirano i stječe korisne navike. „Kad izrazi neku želju, treba je ponekad izvršiti kasnije, kako bi se vježbao i u strpljivosti.“ (Koritnik, 1958, 123).

Jedinci imaju tendenciju razviti visok stupanj emocionalne osjetljivosti zbog brige koju im roditelji posvećuju. Roditeljski izazov je biti osjetljiv prema djetetu bez poticanja preosjetljivosti u njemu. Roditelji jedinaca često govore kako ne mogu podnijeti da čuju kako njihovo dijete plače te zbog toga reagiraju na najmanji znak nevolje pa je zbog toga većina jedinaca okarakterizirana kao preosjetljiva. Roditeljima jedinaca može biti posebno teško dopustiti tinejdžeru da se suoči s posljedicama svojih odluka. Potrebno je pomoći djeci da iskuse štetna iskustva i događaje kako bi ih se potaknulo na shvaćanje da se nepoželjne situacije i trenutci događaju svima, cijelo vrijeme, cijeli život. Djeci je potrebno ukazati na to da uvijek imaju izbor hoće se osjećati povrijeđeno ili ne zbog tuđih postupaka. Poželjno je govoriti fraze poput: „Ne vrijedi se uzrujavati.“¹², „Bit će sve u redu.“¹³ ili „Nije tako loše.“¹⁴ (Pickhard, 2008, 35).

Kako bi spriječili anksioznost kod jedinaca, roditelji trebaju razumjeti da njihovo dijete nema jednake ciljeve u životu i da ne trebaju ostvariti sve ono što si oni nisu mogli priuštiti ili nisu uspjeli. Za jedinca je anksioznost odvajanja uzorkovana strahom od nepovezanosti s roditeljima, a anksioznost diferencijacije¹⁵ uzrokovana je strahom od neodobravanja roditelja. Zbog toga što su cijeli život uključeni u većinu aktivnosti svojih roditelja, rastanak može biti teži nego za dijete iz velike obitelji. Prevelika bliskost može uzrokovati nelagodu zbog odvajanja od njih i u starijoj dobi. Za jedinca koji je navikao na udobnost svog doma, proces promjene, gubitak poznatog i strah od nepoznatog, može biti najstrašnji od svega. Poticanje djeteta na odlazak dio je roditeljske zadaće (Pickhard, 2008, 196).

¹² "It's not worth getting upset about.": „Ne vrijedi se uzrujavati.“

¹³ "It will work out.": „Bit će sve u redu.“

¹⁴ „It's not so bad.“: „Nije tako loše.“

¹⁵ diferencijacija; razlikovanje, razdvajanje zbog nastalih razlika

Zaključak

Obiteljski odgoj je prvi i temeljni odgoj svakog pojedinca. Jedinci odrastaju u obiteljskom ozračju u kojemu je sva pažnja usmjerena na njih što dovodi do toga da jedinci postaju egoisti i sebični jer ni s kim ne moraju dijeliti svoje stvari ili ljubav roditelja. Roditelji često obavljaju poslove umjesto svojih jedinaca i učinili bi sve da pridobiju njihovu naklonost, a rezultat toga su pretjerano ovisna djeca koja ne očekuju prepreke i stalno traže pomoć i potporu drugih. Pretjerana pažnja jedincima počinje smetati u adolescenciji kada žele određene dijelove svog života zadržati za sebe. Potrebno im je jasno postaviti granice što smiju, a što ne smiju činiti.

Djeca jedinci imaju mnogo sličnosti s najstarijom djecom u obitelji. Skloni su stvaranju kvalitetnih prijateljstava, vole dobro organizirati svoje vrijeme, mogu biti perfekcionista i imaju manje ponašajnih problema od onih koji imaju braću ili sestre. Zbog stalne okruženosti odraslima, jedinci imaju razvijeniji vokabular i lako razgovaraju s odraslima pa se bolje slažu s njima, nego sa svojim vršnjacima. Zbog druženje s vršnjacima roditelji bi jedince trebali slati u vrtić kako bi se naučili kako surađivati i dijeliti stvari s drugima i da na taj način prolaze životne faze kao i njegovi vršnjaci. Djeca jedinci često su kompetitivnije osobe i bolje vođe, više se bave individualnim sportovima i umjetničkim aktivnostima. Veliki gubitak za jedinca je manji broj prijatelja i nedostatak iskustva koji se stječe u igri s braćom i sestrama jer se u igri s roditeljima gubi prirodna ludost.

Roditeljima jedinaca pritisak stvara društvo koje od njih očekuje da obitelji imaju više od jednog djeteta. Oni su često zadovoljni svojim životom u maloj obitelji, ali to ne žele priznati i pronalaze razne izgovore. Poteškoće roditeljima stvara stalna zabrinutost i pitanje odgajaju li dobro svoje dijete, zbog toga što nemaju prethodnih iskustava. Postoji mogućnost

da se strah i tjeskoba roditelja prenesu na jedinca. Od jedinaca roditelji često očekuju najbolje, ali i jedinac svoje roditelje želi učiniti ponosnima te se zbog toga trudi postići najbolje rezultate. Posljedica toga može biti razvoj anksioznosti kod djece.

Jedinci prihvaćaju stavove, uvjerenja i načine na koji njihovi roditelji uređuju obiteljski život što ih vodi na prihvaćanje konstantnosti i razvoj straha od promjena. Jednako kao i kod druge djece u sprječavanju egocentričnosti jedinaca može pomoći učenje empatiji. Najbolji primjer kako razviti empatiju je obiteljsko okruženje u kojemu se pokazuje poštovanje, suosjećanje, razumijevanje i aktivno slušanje. Roditelji svojoj djeci trebaju pokazati ljubav bez kupnje materijalnih stvari jer tako sprječavaju razmaženost djeteta. Roditelji djeci jedincima trebaju omogućiti što više novih situacija kako bi se učili snalaziti u životu i bez njih.

Literatura

Adler, A. (1984). *Poznavanje čoveka*. Novi Sad: Matica srpska

Adler, A. (1989). *Smisao života*. Beograd: Kosmos

Arlow, J. A. (1972). The Only Child. *The Psychoanalytic Quarterly*, 41 (4), str. 507–536.

Cummings R. R. (1957). Pity: Or Envy: The Only Child?. *The Phi Delta Kappan*. 38 (3), str. 302 – 306.

Ćatić, R., Stevanović, M. (2003). *Pedagogija*. Zenica: Pedagoški fakultet

Đuranović, M., Klasnić, I. (2020). *Dijete, odgoj i obitelj*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet

Falbo, T. (2020). Only Children. *The Encyclopedia of Child and Adolescent Development*, str. 1 – 9.

Falbo, T., Polit, D. F. (1987). Only Children and Personality Development: A Quantitative Review. *Journal of Marriage and Family*. 49 (2), str. 309 – 325.

Falbo, T., & Polit, D. F. (1986). Quantitative review of the only child literature: Research evidence and theory development. *Psychological Bulletin*, 100 (2), str. 176–189.

Janković, J. (2004). *Pristupanje obitelji*. Zagreb: Alineja

Juul, J. (2002). *Razgovori s obiteljima: perspektive i procesi*. Zagreb: Alineja

- Koritnik, M. (1958). *Roditelji i djeca*. Zagreb: Sloga
- Kovačević, K., Nenadić, F., & Sadu, N. (2015) Uticaj rodne pripadnosti i imanja siblinga na sklonost učenika i učenica ka kompeticiji i kooperaciji. *Petiničke sveske*, 74 (3), str. 413 - 422.
- Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: „Mali profesor“
- Milanović, M. i sur. (2014). *Pomozimo im rasti*. Zagreb: Golden marketing.
- Pickhardt, C. E. (2008). *The Future of Your Only Child: How to Guide Your Child to a Happy and Successful Life*. Palgrave Macmillan
- Relja, J. (2020). Pedagog i razumijevanje roditeljske uloge u suvremenoj obitelji. *Bjelovarski učitelj: časopis za odgoj i obrazovanje*, 25 (1 - 3), str. 41 – 52.
- Riggio, H. R. (1999). Personality and Social Skill Differences Between Adults With and Without Siblings. *The Journal of Psychology*, 133 (5), str. 514–522.
- Rosić, V. (2005). *Odgoj – obitelj – škola*. Rijeka: Naklada Žagar
- Rosić, V., Zloković, J. (2002). *Prilozi obiteljskoj pedagogiji*. Rijeka: Grafrade
- Stevanović, M. (2000). *Obiteljska pedagogija*. Varaždinske toplice: Tonimir
- Teleki, B. (1979). Jedinac – jedinica. *Obnovljeni život*. 34 (6), str. 542 – 557.
- Xiao, E., Shen, J., & Harris, P. (2020). Children with siblings differ from only children in their sharing behaviour. *Early Child Development and Care*, str. 1–13.

An educational approach to a single child in the family

Summary

Representation of families with one child grows increasingly. The most common reasons for having only one child are physical or hedonistic. An only child, as the only child in the family, receives all the attention of his parents and grandparents. Parents affect the social, emotional, and intellectual development of a child. An only child is the center of attention of his family and can therefore adopt different negative traits such as selfishness, asociality, and pampering. Compared to other children who have siblings, only children are more in contact with older people and therefore have a more developed vocabulary and more opportunities to discover their potential and material benefits. Because they are due to being surrounded by adults, only children begin to think like adults very quickly. Depending on the parent's educational approach, an only child can become competitive and more advanced than his peers because he thinks he owes his parents success, which results in great ambition and striving for perfectionism. It is important that parents who have only one child explain to their child that undivided parental love and attention should not be exploited for the fulfillment of their whims. Therefore, parents must set boundaries in their upbringing and determine what is allowed and what is not for the child.

Keywords: only child, family, educational approach, strengths and weaknesses, parents